

RÁCZ ANITA kötete – a korábban már közreadott adattárával együtt (RÁCZ 2011) – kellő alapot nyújt ahhoz, hogy a jövőbeli kutatások az alapos településnév-vizsgálatot kiegészítve hasonlóan alapos etimológiai elemzésekkel járuljanak a magyar nyelv és történelem megismeréséhez e fontos szókészleti csoport kapcsán. A 37 népnév mögötti teljes szakirodalom feldolgozása ugyanakkor hatalmas munka lenne, s e feladat súlya, úgy vélem, több kutató vállára való teher volna.

Hivatkozott irodalom

- GLATZ FERENC 1988. Etnikum, nemzet, nemzeti kisebbség. Bevezető. In: GLATZ FERENC szerk., *Magyarok a Kárpát-medencében*. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest. 6–11.
- MAKKAY JÁNOS 1996. *Indul a magyar Attila földjére*. KÖZDOK, Budapest.
- RÁCZ ANITA 2011. *Adatok a népnévvél alakult régi településnevek történetéhez*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 19. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- VOIGT VILMOS 2004. *A vallási élmény története. Bevezetés a vallástudományba*. Timp Kiadó, Budapest.

NÉMETH DÁNIEL

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5877-8366>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

SZŐKE MELINDA, A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata

A Magyar Névarchívum Kiadványai 33. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2015.
244 lap + térképmelléklet

Örömteli élményben részesül, aki kezébe fogja SZŐKE MELINDA 2015-ben megjelent munkáját: A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata igazi filológusi munkaként váltja be a címben ígérteket. A kötet ugyanis a garamszentbenedeki apátságról, az alapítólevél műfajáról és annak nyelvtörténeti, tudományos érdekességeiről is szót ejt, alapos és logikus fölépítésű elemzésben.

Korai okleveleink fontos forrásanyagot jelentenek a nyelvtörténetírásban, ugyanakkor számos nehézséget is rejtnek, mert sok hamis vagy kronológiailag bizonytalan besorolású oklevéllel találkozhatunk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az utóbbiak nyelvi anyaga ne lehetne alkalmas nyelvtörténeti vizsgálatokra, csupán kellő óvatosság és következetes módszertan szükséges a kutatáshoz. SZŐKE MELINDA munkájában arra vállalkozik, hogy az 1075-ben keletkezett, de csak a 13. századból (1217) ránk maradt garamszentbenedeki apátság alapítólevelét is bekapcsolja az oklevelek nyelvtörténeti vizsgálatának sorába. A mintegy 280 helynévi szórványt tartalmazó oklevél eredeti 11. századi, és körülbelül kétszáz évvel későbből származó hozzátoldott részeket (ún. interpolációkat) tartalmaz, amelyeket az átírás során illesztettek az eredeti latin szövegbe. Az interpoláció ténye miatt

korábban nyelvészeti szempontból hamisnak ítélték az oklevelet (illetve minden interpolált dokumentumot), ám SZŐKE MELINDA egyik célja éppen az, hogy új módszertani alapelveket rögzítve lehetővé tegye a hamisnak vagy bizonytalan hitelességűnek ítélt oklevelek nyelvi forrásként való elemzését. A hiteles oklevelek feldolgozásától eltérő módszertanra van tehát szükség, amely igényli a különböző társtudományok beemelését is a tudományos diskurzusba. Ez az interdiszciplinaritás a kötet egészére jellemző: az oklevél vizsgálata ugyanis latin nyelvi, nyelvtörténeti, ezen belül hangtörténeti, helyesírás-történeti, valamint névtani, földrajzi és térképészeti, történettudományi és diplomatikai ismereteket is megkíván.

A kötetet öt nagyobb egység alkotja, az egyre szorosabb, nyelvtörténeti-névtani szempontú elemzés felé haladva. Az első fejezet a magyarországi oklevélírói gyakorlat legfontosabb jellemzőit mutatja be, különös tekintettel az interpolált oklevelekre. A komoly történeti és diplomatikai tájékozottságról árulkodó rész kiemeli az interpolált oklevelek nyelvészeti vizsgálatának fontosságát, a már említett, speciálisan erre a nyelvemlékcsoportra alkalmazott módszertan segítségül hívásával. A hamisított oklevelek adatai kelthetik a hitelesség látszatát is, ha a helynevek eredeti alakját tüntetik föl az átírásban, de nyomot hagyhatnak a hamisító korának nyelvéről is, éppen ezért lényeges a kronológiai rétegeket minél pontosabban megkülönböztetni, és azokat a nyelvtörténeti elemzés során is külön-külön kezelni.

A második fejezet a garamszentbenedeki apátság alapítólevelét mint oklevelet vizsgálja, ehhez számba veszi az oklevelek típusát, az apátság keletkezésének és interpolálásának dátumait, emellett filológiai megítélésének kutatástörténetét is bemutatja. Keletkezési körülményeinek (ki, miért, mely területek adományozásával alapította az apátságot) tárgyalása után a harmadik rész az alapítólevél nyelvtörténeti forrásértékével foglalkozik. A szerző GYÖRFFY GYÖRGY kritikai kiadása mellett más kiadásokat is vizsgál, ezáltal lehetővé teszi az összehasonlítást a kiadások között; továbbá a kritikai kiadások jelzik, hogy az oklevél mely részei interpolációk, és melyek nem azok. Mindezt persze érdemes óvatosan kezelni, mint arra SZŐKE MELINDA is rámutat, hiszen az interpoláció nem mindig bizonyítható (l. a *-falu* utótagú helynevek esetét; 41–43). A fejezet egyúttal ismét hivatkozik arra, hogy az oklevél interpolált részeit ki kell jelölni, és külön kell vizsgálni az eredetitől, azonban ezt megnehezíti, hogy az interpolációk is több típusba sorolhatók (hosszabb szövegrészletek, rövidebb közbeékelések, utólagos közbeszúrások pontosítás céljából; vö. 37). A harmadik nagyobb egység tartalmazza a teljes latin szöveget és magyar fordítását, amely a szerző saját fordítása. Mindezek után az interpolált oklevelek nyelvészeti vizsgálatához elengedhetetlen új módszertan jegyében az oklevél eredeti szövegrészeinek és az interpolált részek forrásértékének a vizsgálata következik, külön egységekben tárgyalva. Az utóbbi részlet kitér az interpoláció már említett nehézségeire is, vagyis arra, hogy az utólagos betoldások többfélék lehetnek, érdemes tehát azokat a beillesztett szövegtípusok alapján, nyelvtörténeti szempontból releváns (pl. az alapítólevél hiteles részeiben is szereplő interpolált helynevek, a szórványok névtestében bekövetkezett interpolációk), illetve irreleváns forrásokként vizsgálni.

A negyedik egység az apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálatát tűzi ki céljául; először a határleírásokkal foglalkozik névtani hangsúllyal, majd *Sági* birtok határleírását vizsgálja részletesebben. A leírás azért is különleges, mert a 11. századi alapítólevelen kívül egy másik, 1338-ban keletkezett oklevélben is szerepel, ráadásul a lejegyző az eredeti dokumentumot használta föl az átíráshoz. Ez a tény segít az eredeti és az interpolált

részek elkülönítésében is. Árukkodó például a latin szavak használatának változása az egyes századokban: míg az 1338-as oklevél a területek megnevezésére a *terra* szót használja, az 1217-ből ismert interpolált oklevél ugyanerre a *villa* szót alkalmazza (97). A negyedik egységben igen alapos elemzést olvashatunk két szórványról: a *Huger* és *Susolgi* sokat vitatott helynevek, melyek eredetének tisztázásához a szerző – ha nem oldja is meg a *Susolgi* rejtélyét – számos érdekes észrevétellel járul hozzá.

Az oklevél latin és latinizáló szórványai nem kevésbé fontos nyelvtörténeti forrásanyagok, mint a magyar szórványok. Külön öröm volt olvasni azt is, hogy a szerző tisztázza, mit ért latinizáló alakon, hiszen a kategória több típust is összefoglal (pl. a hangalak vagy a morfológiai szerkezet módosításával alkotott formákat, amelyek számos oklevélben és levelezésben szerepelnek; de latinizáló alaknak tekinthetjük a nevek részfordítását, a magyar nevek latinra fordított alakjait is; 125).

Az utolsó, ötödik egységben az alapítólevél helyneveinek történeti-etimológiai szótárát találjuk, amely földolgozza az oklevél összes helynévi adatát (beleértve a latin nyelvűeket is), s azok egyéb forrásait, ezzel is megteremtve a további összehasonlító elemzésekre. A szócikkek felépítése világos, a szótár egésze összefoglalja az egész kötetet, és pontos információkkal szolgál az ómagyar korból származó oklevél helyneveinek etimológiájáról, alakjáról és jelentéstörténetéről. Az irodalomjegyzéket angol nyelvű összegzés követi, a kötetet pedig egy térképmelléklet zárja, amelyen a biztosan lokalizálható (álló betűkkel) és a bizonytalan helynévi adatok (dőlt betűvel szedve) is megtalálhatók.

A kötet jól fölépített, érthető szerkesztésével, olvasmányos stílusával, alaposan átgondolt módszertanával meggyőzően érvel az interpolált oklevelekben rejlő további vizsgálati lehetőségek mellett. Mindezekon kívül pedig meghozza a kedvet a nyelvtörténetben való elmerüléshez a kutatásban egyelőre még tapasztalatlanabb generációnak is.

KOROMPAY ESZTER

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3845-9725>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. Székelyföld és térsége I–IV.

Közzéteszi: CSÁKI ÁRPÁD – PÁL-ANTAL SÁNDOR. Országos Széchényi Könyvtár – Székely Nemzeti Múzeum, Budapest–Sepsiszentgyörgy, 2012–2015.

„A cél hazánk összes helyneveinek magyarázása, értelmének kinyomozása. Azon élvezen kívül, hogy lakóhelyünkön annyiszor hallott, magán és polgári életünkkel összeshozott helyneveink értelmét fölfoghatjuk, igen nagy nyereséggel kínálkozik a nevekben fekvő rejtély megnyitása történeti és nyelvészeti tekintetben, és e szerint főfontosságú tudományos érdekek előmozdithatók ez uton...” „Ha a község ezen utmutatás fonálán minden kérdésre a lehető legtökéletesebb válaszokkal elkészült, és még a legutolsó talpalat földnek stb., is mely saját elnevezéssel bír, névjegyzékét összeírta, az illető feljegyzések